(Zarasų raj.) ir *Apydimai* (Telšių raj.). Prof. L. Mulevičiaus nuomone, žodis *apydėmė* dabar turi ne vieną leksinę reikšmę: ne tik „žemės sklypas tarp kaimo sodybų arba jų pakraštyje", bet ir „buvusios sodybos vieta; sodybvietė". Pastaroji reikšmė neišskirta net didžiajame „Lietuvių kalbos žodyne".

1979 m. Istorijos institute buvo surengta vieša diskusija apie luomų pavadinimus, nes Lietuvos feodalinio laikotarpio privilegijuotas luomas buvo vadinamas dvejopai: *bajorų* ir *šlėktų luomu*. Apibendrindamas šią diskusiją prof. L. Mulevičius parašė straipsnį, kuriame tvirtino, kad Lietuvoje feodalizmo ir kapitalizmo laikotarpiu buvo keturi pagrindiniai luomai: *dvasininkų*, *bajorų*, *miestiečių* ir *valstiečių*. Kitaip jie vadintini terminais *dvasininkija*, *bajorija*, *miestietija* ir *valstietija*.

Prof. L. Mulevičius domėjosi ir filologijos dalykais, bet savo nuomonės niekam nepiršo, buvo labai tolerantiškas, Vydūno žodžiais tariant, saulėtas žmogus. Deja, apie jo veiklą jau reikia kalbėti būtuoju laiku. Ji jau tapo Lietuvos mokslo istorija.

Kazimieras GAIVENIS

P. Slavėnas ir žodis *komunizmas*

Prof. P. Slavėnas (1901–1991), įžymus Lietuvos astronomas, buvo plačių interesų mokslininkas. Jis domėjosi ne tik astronomija, fizika, gamtos mokslais, bet ir kalbotyra. P. Slavėnas keliolika metų buvo Terminologijos tarybos prie MA prezidiumo narys, nuolat bendravo su kalbininkais.

P. Slavėnas buvo didelis eruditas. Jis galėjo valandų valandas pasakoti kalbininkams ne apie astronomiją, bet apie savo kalbotyros teorijas. Gerai mokėdamas ne tik antikines, bet ir daug dabartinių užsienio kalbų, jis mėgo jas gretinti ir daryti toli siekiančius apibendrinimus. Ypač P. Slavėnas mėgo baltų kalbas lyginti ne tik su germanų ir slavų kalbomis, bet net ir su semitų, tiurkų ir kitomis tolimesnėmis ne indoeuropiečių kalbomis. Net ir specialistui buvo sunku susigaudyti, kas jo tose teorijose yra racionalu, o kas priklauso fantazijai. Tačiau profesorius, kaip ir dera dideliam mokslininkui, buvo labai tolerantiškas ir nepykdavo, jeigu kalbininkai ne visada tikėdavo jo samprotavimais. Mėgo jis prognozuoti ir kalbų ateitį. Šia tema jis buvo parašęs „Kalbos kultūrai" straipsnį, kuris,

kiek pataisytas ir sutrumpintas, buvo išspausdintas 35 sąsiuvinyje. Štai ką jame rašė ir kokiomis analogijomis rėmėsi P. Slavėnas: „Senų ir naujų Europos kalbų skirtumus galima paaiškinti ne senumu ir naujumu, o kaimynyste su kitomis kalbų šeimomis. Semitai ir jiems gimininingos gentys nuo neatmenamų laikų menkai linksniavo ir vartojo artikelius, o ugrosuomiai turėjo ir tebeturi keliolika linksnių. Graikai šalia semitų finikiečių anksti supaprastino linksniavimą ir įprato prie artikelio, o baltai ir slavai šalia ugrosuomių tebelinksniuoja, kaip senovėje. Beje, švedai šalia suomių neatgavo sudėtingo linksniavimo, bet jie dažnai sega artikelį daiktavardžio gale tartum linksnio galūnę" ir t.t. Toliau buvo prognozuojama lietuvių kalbos ateitis: „Pirmiausia susiaurės linksnių įvairumas, ypač įsigalint kilmininkui. Užtat padažnės prielinksnių vartojimas. Be to, prielinksnių vaidmenį įgaus kai kurie daiktavardžiai. Taigi kalsime vinį ne *plaktuku*, o *plaktuko pagalba*; *ligonis mirs choleros dėka*" ir t.t. Čia tikri kalbų raidos dalykai irgi susipina su moksline išmone, ir, žmonių kalbos žodžiais tariant, sunku suprasti, kur pradžia, o kur – galas.

Apie 1970 m. P. Slavėnas, remdamasis lenkišku daugiakalbiu astronomijos terminų žodynu, pradėjo sudarinėti savo astronomijos terminų žodyną. Dirbo jis keletą metų, nuolat ateidamas į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą pasitarti su terminologais dėl vieno ar kito dalyko. Kartą žodynininkui A. Lyberiui pažįstamas mokslininkas iš užsienio atsiuntė didįjį Vebsterio anglų kalbos žodyną. Šios siuntos ilgai neatidavė paštas (tokios siuntos paprastai ateidavo į specialų pašto skyrių, esantį Vilniuje, šalia geležinkelio stoties). Atsivežtą didžiulį žodyną supuolėme visi vartyti, spėlioti, kas galėjo jame „užkliūti". Kaip tik tuo laiku į mūsų darbo kambarį įėjo P. Slavėnas. Ir jis pradėjo žiūrinėti žodyną.

– Pažiūrėsime, – sako A. Lyberis, – kaip jame apibrėžiamas žodis *komunizmas*.

Tame Vebsterio žodyne prie kai kurių žodžių buvo pateikiami ne tik sinonimai, bet ir antonimai. Prie žodžio *komunizmas* buvo įrašytas sinonimas *anarchizmas*. P. Slavėnas nusijuokė:

– *Anarchizmas*!.. Ne anarchizmas, o *autoritarizmas*, baisi ir bjauri *autokratija*.

Nuo tų žodžių pasakymo praėjo jau daugiau kaip 20 metų. P. Slavėnas seniai jau išvyko į Hado šalį. Tačiau jo tiesumas ir atvirumas tais „tempus nostrum jubet silentium"[1] laikais ir dabar žavi.

K. GAIVENIS

---

[1] *Mūsų laikai liepia tylėti.*